

TOIVEITA, TAVOITTEITA JA YHTEISTYÖTÄ! - TUTKIMUKSEN JA KÄYTÄNNÖN VUOROPUHELU KAIKKIEN LASTEN TUKEMISESTA VARHAISKASVATUKSESSA JA KOULUSSA

*Dosentti Päivi Pihlaja Turun ja Helsingin yliopisto
FM Tiina Jaakkola, kehittäjä ja kokemusasiantuntija*

**Perhe: huoltajat
ja lapset**

Yhteinen työ

**Kasvatuksen
instituutiot:
Päiväkoti ja
koulu**

PERHE JA SEN TEHTÄVÄT

Perheryhmä

Tunne ja sosiaalinen tehtävä
korostuu

Kulttuurin siirtäminen

Parisuhteesta lapsiperheeksi:
äidiksi, isäksi, vanhemmaksi

”Kun puhutaan meidän perheestä, niin ei puhuta
kovinkaan pysyvästä olosta” (Karhu 1999).

MONINAINEN PERHE: 558 000 LAPSIPERHETTÄ (31.12.2019)

Ydinperheet, uusperheet, laajennetut perheet, adoptioperheet, sijaisperheet, monikkoperheet, sateenkaariperheet, vammaisten lasten tai vanhempien perheet, leskien, eronneiden tai omasta tahdostaan yksin lapsen saaneiden perheet

Eri sukupuolta olevan avioparin perhe 57%

Avoparien perheitä 20%

Äiti ja lapsia – perheitä 20 % - Isä ja lapsia – perheitä 3%

Samaa sukupuolta oleva aviopari ja lapsi(a) 593 lapsiperheessä, rekisteröity pari 245 lapsiperheessä

Uusperheitä 50 600 eli noin 10% (www.thl.fi)

ESIMERKKIPERHE

Äiti ja isä, akateemisesti koulutettuja

Kolme perusopetuksessa olevaa lasta.

Yhdellä alakouluikäisellä lapsella erityisen tuen päätös. Autismikirjo (Asperger) ja aistisätelypoikkeavuuksia.

Kaksi muuta lasta yleisen tuen piirissä.

PALANEN ERÄÄN PERHEEN HYVIN SUJUNEESTA AAMUSTA

- Tasapainoinen olo kaikilla perheessä.
- Erityisimmälläkään ei ärtyneisyyttä, jumittuneisuutta tai toimintaa huomattavasti hidastavaa käytöstä.
- Vireystila on kaikilla kohdallaan.
- Kaikkien perheenjäsenten toiminnanohjauskyky hyvä, tekemiset etenevät ajallaan, ehditään hoitaa kaikki tarvittava.
- Kouluunlähtösiirtymään liittyvä stressi pysyy kohtuullisella tasolla ja aistitkaan eivät herkisty liikaa. Myös erityisimmän pukeutuminen sujuu.
- Kaikki lapset pääsevät ajoissa ja hyvillä mielin kouluun, perheen isä ja äiti töihinsä.

PALANEN PERHEEN HANKALASTI SUJUNEESTA AAMUSTA

- Erityisin on nukkunut huonosti tai herännyt itselleen huonossa unisyklin vaiheessa, ei jaksaisi nousta, on huono vireystila.
- Erityisin ei ehkä aistien näkökulmasta kestä/jaksa muiden läsnäoloa aamupalalla ja hänet joudutaan ohjaamaan aamupalalle omaan rauhaan huoneeseensa. Jos ”stressikuppi” ehtii täyttyä, seuraa mahdollisesti ns. isompi tunteenpurkaus.
- Erityisimmän purkaus kuormittaa muita ja tunnetila voi tarttua muihinkin perheenjäseniin. Kaikki kuormittuvat ja aiheutuu voimakas kanssasäätelyn tarve, jotta sisarustenkin mieliala ja toimintakyky tasapainottuu.
- Huomiosta suurin osa menee erityisimpään, sisarusten ohjaamiseen ei jää riittävästi aikaa. Seurauksena esim. myöhästymisiä. Jos arvellaan, että erityisin ei välttämättä ole koulua jaksava sinä päivänä, syntyy tarve varahoitojärjestelyille tai vanhemman omien päiväsuunnitelmien muuttaminen.

PERHE JA ELÄMÄN MONIMUOTOISUUS

Turvallisuus ja jatkuvuus ja välittäminen ja huolenpito: turvan olosuhteita

Nyt esillä lasten väkivaltainen käyttäytyminen: mitkä vaikuttaneet tähän?

Perheen tummat varjot: väkivalta, alkoholismi ja muut päihteet, kuluttavat perhekriisit, vanhempien jaksamattomuus

Kaikki onnelliset perheet muistuttavat toisiaan, jokainen onneton perhe on onneton omalla tavallaan. (Tolstoi Leo, Anna Karenina)

KASVATUKSEN INSTITUUTIOT HISTORIALLISTE RAKENTUNEITA: PERUSKOULU JA VARHAISKASVATUS

**MYÖS VARJOJA – JOSKIN ENEMMÄN VALVONNAN ALLA VERRATTUNA KOTEIHIN-
KASVATUKSEN INSTITUUTIOISSA
PÄIVÄKOTI VRS PERUSKOULU: ERILAISET HISTORIALLISTE MUOTOUTUNEET
RAKENTEET**

- **Varhaiskasvatuksen** tavoitteena on toimia yhdessä lapsen sekä lapsen vanhemman tai muun huoltajan kanssa lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi sekä tukea lapsen vanhempaa tai muuta huoltajaa kasvatustyössä (L540/2018).

Yhteistyön tavoitteena on huoltajien ja henkilöstön yhteinen sitoutuminen lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen sekä tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus tukevat kasvatusyhteistyötä.

Yhteistyön merkitys huoltajien kanssa korostuu lasten kehityksen ja oppimisen tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa. (Vasu 2018.)

- **(Perus)Opetuksessa** tulee olla yhteistyössä kotien kanssa (L1267/2013)
- Yhteistyöllä tuetaan kasvatuksen ja opetuksen järjestämistä siten, että jokainen oppilas saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Yhteistyö edistää oppilaiden tervettä kasvua ja kehitystä. Huoltajien osallisuus sekä mahdollisuus olla mukana koulutyössä ja sen kehittämisessä on keskeinen osa koulun toimintakulttuuria. Kodin ja koulun kasvatusyhteistyö lisää oppilaan, luokan ja koko kouluyhteisön hyvinvointia ja turvallisuutta. (POPS 2014.)
- Traditio: koulu määrittänyt yhteistyön tavat ja laatinut ns käsikirjoituksen
- Opsi korostaa yksilötason yhteistyötä
- Opetussuunnitelmatason muutos: Osallisuuden korostaminen, vanhempien ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta
- Opettajien jakautuneet puheet: velvollisuus, mahdollisuus tai ymmärryksen etsiminen (ks Orell & Pihlaja 2020)

KASVU- JA OPPIMISYMPÄRISTÖ: MITÄ AJASSA LIIKKUU

Osaamisen korostaminen

Yksilöllisyyden korostaminen

Tuen elementit

Lapsi aktiivinen ja itseohjautuva

Yhteisöllisyys vrs kilpailullisuus

Perhe: huoltajat ja lapset

Yhteinen työ

Kasvatuksen instituutiot:
Päiväkoti ja koulu

Kohti yhteistä työtä! *Mietimme kotona missä on erityisemme paikka?*

- Lapsi pitkään kotihoidossa
- Vanhemmat tunnistivat lapsessa jotain erityistä, mutta eivät tienneet mitä se on. Tietoa etsittiin kiivaasti mm. varhaiskasvattajilta perhetupakäynneillä ja puistokäynneillä. Tietoa ei löytynyt. Vanhempia lapsen käytös epäilytti ja askarrutti jatkuvasti. Vahvoja aistipoikkeavuuksia, jotka kuormittavat arjessa, joita ei kuitenkaan osattu nimetä.
- Kokeiluja sosiaalisten taitojen kehittämiseksi: Srk-kerho, perhepäivähoitajalla päiviä.
- Lapsella ei ollut ryhmässä toimimisen taitoja, joten srk-kerhosta kannustettiin hakeutumaan päivähoitoon. Lapsen haasteiden kannalta arvelutti onko oikea ratkaisu.
- Haluttuun perhepäivähoitopaikkaan ei päästy, joten aloitettiin päiväkotia.
- Neuvolassa ei tunnistettu lapsen erityisiä tuen tarpeita. Yksityisen puolen palveluja hyödyntäen lopulta tunnistettiin aistipoikkeavuudet, mutta kuntoutuksen kannalta nekin hiukan myöhässä.

Varhaiskasvatus: Lapsi aloitti 5-vuotiaana päiväkodissa

+Asenne-esteetön ja uuden oppimiseen valmis henkilökunta, jonka kanssa oli hyvä keskusteluyhteys ja vaikka ei vielä ollutkaan diagnoosia.

Keskusteltiin aiheesta paljon. Opeteltiin yhdessä miten tukea lasta, esim. sosiaalisten taitojen leikkikerho.

- Resurssiongelma: Päiväkotiryhmä oli tälle herkästi kuormittuvalle lapselle liian iso eikä siellä tarpeeseen nähden ollut valmiiksi riittävästi resurssia eriyttämiseen/erityistaitoja erityislapsen leikkiin ohjaamiseen muiden kanssa.

-Lapsi ylikuormittui päiväkotiarjessa ja oireili kotona, lopulta päivähoidossakin (tunteenpurkaukset, vaeltelu, aistikanavien sulkeminen jne). (autistic masking –ilmiö)

Varhaiskasvatusvuoden aikana kokoontui kerran myös neuvolan lapsiperheteriimi (mukana myös varhaiskasvatus), jossa käsiteltiin seuraavia asioita:

- Perheen vointia pohdittiin: vanhempien jaksamista, lapsen tilannetta, arjen sujumista, lapsen aistiyliherkkyyksiä
- **Päätimme kaksi tärkeää asiaa:**
 1. palaveri varhaiskasvatuksen ja esikoulun nivelvaiheessa
 2. päätettiin lapselle järjestettävistä psykologin tutkimuksista
- lapsi **pääsi jonoon perheneuvolan psykiatrille**
- keskusteltiin mahdollisesta sopeutumisvalmennuskurssista tulevaisuudessa
- keskusteltiin mahdollisen tukiperheen hakemisesta tulevaisuudessa
- Diagnoosi saatiin, kun lapsi oli aloittanut esiopetuksen 6 -vuotiaana

Nivelvaihe varhaiskasvatuksesta esiopetukseen tiedonsiirron osalta oli sinänsä onnistunut...

+Moniammatillisessa yhteistyöpalaverissa myös ns. hiljaista tietoa siirrettiin moneen suuntaan. Todennäköisesti kaikki saivat uutta tietoa ja oppivat toisiltaan! (päivähoidon opettaja, päivähoidon erityisopettaja, lapsen toimintaterapeutti, kunnan oma toimintaterapeutti, terveyskeskuspsykologi, esikoulun erityisopettaja, varhaiskasvatuksen perheohjaaja ja vanhemmat)

....mutta

-vaikka terveyskeskuspsykologi osasi suositella tutkimustensa perusteella lasta pieneen opetusryhmää esiopetuksen ajaksi, **sellaiseen ei sinä vuonna ollut mahdollisuutta päästä.**
Huom! kuormittumisherkkyys

Esiopetusryhmä: lapsi aloitti sen tavanomaiseen tapaan 6-vuotiaana

+Asenne-esteetön, yhteistyökykyinen, tietävä ja taitava esiopettaja, jolla oli taito kanssasäädellä lapsen kuormitusta siinä toimintaympäristössä (lapsen ollessa osa isoa opetusryhmää) parhaalla tavalla

+Vanhemmilla itselläänkin oli jo paljon tietoa verrattuna lapsen päiväkotiaikaan ja oppivat esiopettajalta jatkuvasti uutta. Lasta tutkittiin esikoulusyksyn aikana ja lapsi sai autismitutkimuksen diagnoosin (Asperger).

+Yhteydenpito esiopettajan ja kodin välillä oli tiivistä ja ajatuksia vaihdettiin niin siirtymätilanteissa kuin viestien välitykselläkin. Hyvä yhteistyö!

-Esiopetuksessa lapsi oli 19 lapsen esiopetusryhmässä.

Esiopettaja piti isona miinuksena isoa opetusryhmää lapsen kuormittumisen näkökulmasta ja vaikka hän taitavalla kanssasäätelyllä otteellaan mahdollisti lapselle nollaushetkiä esikoulupäivien aikana, jouduttiin välillä kuormituksen takia pitämään kotipäiviä.

Nivelvaihe esiopetuksesta ensimmäiselle luokalle siirryttäessä

- epäonnistui, vaikka yritystä yhteistyöhön oli. Tuen rakentaminen jäi vajaaksi.
- Nousi huoli miten aistipoikkeavuudet huomioitaisiin alkuopetuksessa
- Tiedonsiirtopalaveri, jossa puhuttiin myös aistipoikkeavuuksista. Alkuopetuksen opettajan odotukset lapsen taidoista ja lapsen tuen tarve eivät kohdanneet.
- **Opettajalla oli aiempia kokemuksia AS-lapsista oli. Onko Asperger-diagnoosi lokero vai miten otetaan huomioon lapsi yksilö ja hänen yksilölliset piirteensä?**
- Henkilökohtaista ohjaajaa ei saatu.
- Vanhempien aloitteesta yhteys Valterin ohjaavaan opettajaan koulupolun suunnittelun turvaamiseksi, ilmainen puhelinkonsultaatio.

- Valterista saadu in ohjein lähestyttiin alkuopetuksen opettajaa ja pyydettiin yhteistä suunnittelua koulupolulle Valterin ohjeistuksen turvin. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Vanhemmat toivoivat, että kaikki lähtisi sujumaan hyvin, vaikka tuen suunnittelu oli ikään kuin jäänyt kesken.
1. Opettajan mukaan lapsella sujui hyvin koulussa.
 2. Koulupäivän jälkeen lapsi oli uupunut.
 3. Vuorovaikutus kodin ja koulun välillä oli haasteellista.

Tunnetasolla tilanne oli hankala ainakin perheelle.

Koulu: Alkuopetus

- Tuki ei vastannut riittävästi lapsen tarpeita, epäsuhta tilanne.
- Ei saavutettu yhteisymmärrystä tuen järjestelyistä. Hojks-keskustelut kyllä käytiin, mutta kodilla ja koululla oli eri näkemys hojks-kirjauksista.
- Lapsi pinnisteli** koulussa ja ylikuormittui, oppimiskyky heikkeni ja lopulta hänet määrättiin ylikuormituksen takia sairauslomalle 2. luokan syksyllä.

Aiemmin syksyllä yhdessä hoitotahon ja koulun kesken sovittuja toimenpiteitä lapsen kouluarjen kehittämiseksi ei ehditty viedä loppuun ennen lapsen sairauslomalle jäämistä.

Koulu: Alkuopetus

++Oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnittelu isossa moniammatillisessa palaverissa 2. luokan kevätlukukaudeksi.

+Kahden opettajan yhteistyö (yleisopetuksen pienluokka ja vaativan erityisen tuen pienluokka). Tämä mahdollisti kuormitusta keventäviä elementtejä esim. vaihtoehtovälitunnit ja tarkoituksenmukaiset eriyttämiset isoista opetusryhmistä, jolloin lapsen kokema kuormitus laski ja myös oppiminen alkoi sujua paremmin.

-Lapsi ei kokenut kuuluvansa vaativan erityisen tuen pienluokkaan, koska oli tuossa luokassa ainoa kognitiivisilta kyvyiltään ns. normaalitasoinen.

+2-luokan keväällä saatiin Valteri-ohjaus seuraavan lukuvuoden suunnittelun tueksi, jossa tuleva uusi opettaja jo oli osallisena.

Koulu: 3 –luokka

+3-luokan syksyllä alkoi erinomainen aito yhteistyö uuden opettajan ja ohjaajan kanssa.

+Opettajalla taidot (esim. sensitiivisyys) ja voimavarat lapsen stressin kanssasäätelyyn -> lapsen osallisuus toteutui kaikissa oppiaineissa. Pienryhmässä opiskelua ja tilanteen mukaan isompaan opetusryhmään liittymistä.

+ Toimiva vuorovaikutus ja yhteistyö kuntoutusverkoston (toimintaterapeutti, neuropsykologi, vanhemmat) kesken! Lapselle järjestyi monin osin aidosti kuntouttava kouluarki!

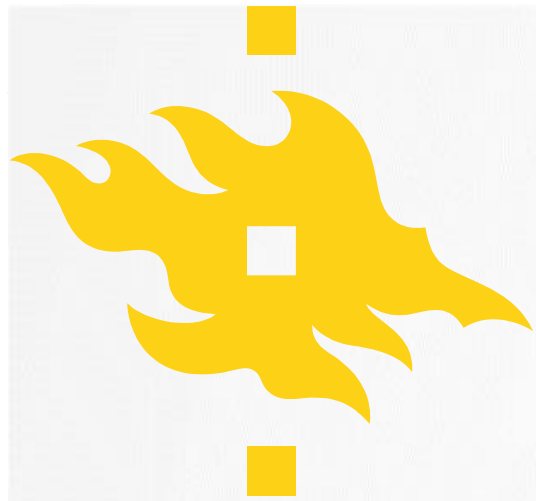
+Kevätlukukauden lopuksi Valteri-ohjaus etänä tärkeässä nivelvaiheessa, opettaja oli vaihtumassa.

-**Korona-aika (maaliskuu-toukokuu) oli erityislapselle erittäin kuormittava vaihe, koska koulun tuottama vahva struktuuri loppui ja kaikki strukturointi jäi kodin tehtäväksi. Kodissa oli monia tehtäviä päällekkäin koko perheen jäätyä kotiin. Etäopetuksessa laitteiden välityksellä opiskelu ei myöskään tuntunut tälle lapselle luontevalta, vaan päinvastoin se oli aistinäkökulmastakin melko kuormittavaa.**

Koulu: 4-luokka

-Opettaja vaihtui (muutos on stressitekijä), luokanohjaaja pysyi samana.

+Uuden opettajan kanssa hyvä alku yhteistyössä. Tuttu ohjaaja myös tukenut hienosti lasta. Lapsen vointi muuten heikennyt. Tarvitaan erittäin ”herkällä korvalla” seurantaa lapsen kuormituksen osalta.

AVAIMIA YHTEISTYÖHÖN

YHTEISTYÖN AVAIMET KOULUN JA KODIN VÄLILLÄ

Keskeistä: asenteet ja tieto, tieto ja asenteet

Esimerkiksi: koulun toimijoiden tietoisuus ja hyväksyntä sille, että autismikirjon aistipoikkeavuuksia omaavalle lapselle ympäröivä maailma näyttää, tuntuu, kuulostaa jne. erilaiselta kuin sellaiselle ihmiselle, jonka aistitiedon käsittely toimii normaalisti.

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

- Aidosti sisäistetty ajatus erityisen tuen tarjoamisesta kouluarjesta
- Erityisesti nivelvaiheissa olemassa olevan tiedon ja ns. hiljaisen tiedon hyödyntäminen (lapsen asioista kirjatut dokumentit, vanhemman ja muiden arjen toimijoiden kokemustieto jne.)
- Halu ja kyky toteuttaa laadukasta moniammatillista yhteistyötä koko verkoston kesken yhteisen tavoitteen eteen työskennellen, sisältäen hyvin suunnitellut ja johdetut verkostoneuvottelut ja resurssit tarvittavaan yhteydenpitoon myös verkostoneuvottelujen ulkopuolella ja toimijoiden rajapinnat huomioiden.
- Uudenlainen toimintakulttuuri: palvelut joustavasti arkiympäristöihin
- Pois siiloutuneesta lokeroimaisesta ajattelusta

YHTEISTYÖN AVAIMET 😊

- Kodin ja koulun välisen toiminnan läpinäkyvyys ja avoimuus, halu kuunnella toista osapuolta ja sitä kautta syntyvä luottamus.
- Opettajan vahva ammatillinen identiteetti, sensitiivisyys lapsen tarpeille ja opettajan taito käyttää vanhempien asiantuntemusta apuna, kun hän opettelee tuntemaan lasta.
- Opettaja: Lapsikohtaisen tiedon etsiminen. Moninaiset lähteet.
- Olemassa olevan tiedon ja ns. hiljaisen tiedon hyödyntäminen (lapsen asioista kirjatut dokumentit, kokemustieto jne.).
- Yhdessä sovitut tavoitteet ja arviointi sekä mm. työkalut käyttöön arjessa lapsen kanssa toimiville, esim. stressiprofiili.
- Arjen joustot lapsen vaihtelevan voinnin mukaan.

■ LUOTTAMUS, AVOIMUUS JA ARVOSTUS

Vanhempien kuuleminen ja kunnioitus

Opettajien työn arvostus

Osallisuus

Lapsen erityiset tarpeet nähdään ja otetaan huomioon

Perheen elämäntilanteen ymmärtäminen

Työntekijän oman roolin rajojen ja mahdollisuuksien tunnistaminen

Peruspalvelun tehtävän tiedostaminen

Uusien työtapojen etsintä: tilanteen selvittäminen yhteistyössä, avun ja tuen etsiminen

Tiina ja Päivi kiittävät!

Paivi.pihlaja@utu.fi

tiina.jaakkola@autismiyhdistys.fi